

Udklip fra afsnittet Parlamentarisk udvikling - under udenomsparlamentarisk pres

ip mod den, der vil knægte folkets frihed«. ⁴⁶⁷

Det er klart at denne flertydige erklæring fra DKP's formand var en advarsel og en form for trussel overfor regering og folketing. Men hvad havde Larsen mere konkret i tankerne når han her henviste til modstandskampen og oprørsretten? Omfattende strejker? Utvivlsomt. Væbnet opstand, gadekampe, besættelse af Christiansborg? Næppe. Aksel Larsens tone var militant – hvilket dog sandsynligvis primært var udtryk for et stadigt stærkere følt behov hos DKP-lederne for at profilere partiet, i frustration over at den bredt favnende enhedslinje ikke bar frugt. Og ikke et udtryk for at partiets erklærede valg af en fredelig og legalistisk vej mod socialismen havde været uærligt ment, eller var opgivet. Til sandsynliggørelse af dette springer jeg tilbage og ser på partiets erfaringer siden Alfred Jensens optimistiske CK-tale i maj 1945, hvorved der samtidig kan kastes yderligere lys over disse første efterkrigsårs kommunistiske demokratiovervejelser.

Forhandlinger mellem DKP og Socialdemokratiet om partisammenslutning blev påbegyndt i juni 1945, men brød sammen allerede i august. Forhandlingerne, og årsagerne til sammenbruddet, skal ikke nærmere udredes. Men visse positioner må trækkes frem.

Det kan konstateres at de kommunistiske ledere under en-

Forhandlingsdelegationerne i samlingsforhandlingerne mellem DKP og Socialdemokratiet – fra første møde den 22. juni 1945. Fra venstre Carlo Hermansen (DKP), H.C. Hansen (Soc.), Aksel Larsen (DKP), Alfred Jensen (DKP), Johannes Hansen (DKP), Eiler Jensen (Soc.), Vilhelm Buhl (Soc.), Alsing Andersen (Soc.), Ib Kolbjørn (Soc.), Svend Nielsen (DKP), Hans Hedtoft (Soc.), Johan Strøm (Soc.), Børge Houmann (DKP). På billedet mangler Martin Nielsen (DKP). (Arbejdermuseet & ABA)

hedsforhandlingerne i sommeren 1945 havde åbenlyse vanskeligheder med »proletariatets diktatur«, et begreb som man ikke så sig i stand til direkte at forkaste. At dømme alene ud fra forhandlingsreferaterne skyldtes dette primært principielle dogmatisk-ideologiske hensyn, herunder at en åben forkastelse kunne opfattes som en revisionistisk kritik af Sovjetunionen (senere ser jeg nærmere på den videre udvikling i DKP's forhold til proletariatets diktatur i de første efterkrigsår). På det sidste forhandlingsmøde beklagede Aksel Larsen sig således over socialdemokraternes krav om at DKP »højtideligt skal stå op og afsværge enhver tanke om det, der hedder proletariatets diktatur. Det er en torpedering af alt, hvad der hedder Marxisme, og samtidig en torpedering af forholdet til Sovjetunionen.« DKP kunne derfor »af principielle grunde« ikke »afsværge enhver tro på proletariatets diktatur.«⁴⁶⁸

Men samtidig søgte de kommunistiske forhandlere at afdratisere begrebet. Det drejede sig om at »flertallet skal bestemme«, sagde Alfred Jensen på mødet den 2. juli. Og var »enig med Hedtoft-Hansen i, at i Sovjet-Unionen er styreformens betinget af de historiske forhold, ...« (Den socialdemokratiske forhandler Hans Hedtoft havde forinden dels udtalt at Rusland i 1917 af frygt for en fjendtlig omverden måtte »søge revolutionen gennemført og sikret«, dels udtrykt håb om at der nu »vil finde en nyorientering sted i det indre liv i Rusland«). Også Aksel Larsen fastslog at »selvfølgelig skal flertallet bestemme,« men præciserede at »det skal ikke forme sig således, at et forholdsvist mindre flertal skal diktere et stort mindretal. Mener, at man omkring arbejderklassen kan skære hele det arbejdende folk og grupper af landbruget og de intellektuelle, således at problemerne ikke kommer til at stå på samme måde, som tilfældet var i Spanien.« Larsens ærinde her var tydeligvis at lægge afstand til en snæver klassepolitik der satte befolkningsgrupper op imod hinanden og skabte risiko for tilstande à la den spanske borgerkrig. »Reaktionen« fandtes nemlig også i Danmark. Men landet kunne »ad fredelig vej ... nå frem til socialismen, forudsat, at masserne holdes i bevægelse, og at vi får omtrent hele folket med.«⁴⁶⁹

På det sidste forhandlingsmøde den 9. august søgte Alfred Jensen igen at berolige socialdemokraterne: Der kunne næppe rejses en antisocialistisk stemning på grund af diktaturudtrykket, Sovjetunionen var populær, og »vi må blot forklare folk, at proletariatets diktatur er aktivt demokrati.« Hvilket indebar at bevægelser der ville »demokratiet til livs« måtte forbydes. Den slags formuleringer beroligede dog ikke socialdemokraterne. Vilhelm Buhl krævede at man bekendte sig »til den form for demokrati, vi har i dag i Danmark«, og Hans Hedtoft advarede imod at lege med begreber som »russisk demokrati« – for »hvis man filmer med de begreber, slår man situationen ud af hæn-

derne på os.« Hvortil Alfred Jensen svarede: »Jamen jeg forstår ikke hvad man mener. Vi bekender os til demokratiet. Vi kan vel enes om at demokratiet skal være aktivt og holde sine fjender nede.«

Herefter tog Aksel Larsen over og søgte endog at lade forstå at skønt man altså ikke principielt kunne afsvære begrebet proletariats diktatur, var dette ikke ensbetydende med at begrebet skulle realiseres i en nutidig dansk virkelighed: »Man siger, at det vil skabe vanskeligheder, hvis vi kommunister vil proletariats diktatur, men hvem siger vi vil det«, spurgte han noget kryptisk. Og formanede sine socialdemokratiske forhandlingspartnere: »Hvis I vil henvise til at kommunisterne er væmmelige diktaturtilhængere, så kan man lave kommunistforskrækkelse, men det er der ingen grund til. Det forenede parti står på demokratiets grundlag. Med hensyn til motiverne mener vi, at der findes en farbar fredelig, demokratisk vej frem til socialismen her i Danmark, således som forholdene har udviklet sig.«⁴⁷⁰

Og i en sidste *Udtalelse* før sammenbruddet fulgte centralkomiteen op ved at pointere at det nye forenede parti ville stille sig »ubetinget på Demokratiets Grund og erklærer de demokratiske Menneskerettigheder som ukrænkelige. Disse Grundrettigheder er:

1. Ret til Arbejde og Fritid.
2. Ret til Uddannelse.
3. Ligeret for Mænd og Kvinder paa alle Samfundslivets Omraader.
4. Religions- og Samvittighedsfrihed.
5. Ytringsfrihed, Trykkefrihed og Forsamlingsfrihed.
6. Foreningsfrihed.
7. Demonstrations- og Strejkeret.
8. Den enkelte Borgers personlige Ukrænkelighed.«⁴⁷¹

Selvom sociale rettigheder var listet øverst, syntes intet altså at mangle fra frihedsrettighedernes ABC. Og det er måske også tvivlsomt hvor afgørende Socialdemokratiet egentligt vurderede DKP's uklare tale om og manglende principielle afsværgelse af begrebet »proletariatets diktatur« under enhedsforhandlingerne. På Socialdemokratiets kongres den 20. august, hvor Hans Hedtoft gav DKP skylden for sammenbruddet ved at have afvist et socialdemokratisk tilbud, erklærede Hedtoft nemlig videre at »sandheden er jo den, at kommunisterne har forladt deres gamle revolutionære linje«. Kommunisternes ledere var »jo nu – jeg havde nær sagt – kgl. hof-ministre, demokrater og reformister, ligesom alle vi andre syndige opportunistiske socialdemokrater. Det bør man kun rose dem for.«⁴⁷² (Men med disse ord fik Hedtoft naturligvis også pointeret at DKP så var overflødigt – arbejderne havde vel ikke brug for to socialdemokratier).

I hvert fald var forhandlingerne brudt sammen og blev aldrig siden genoptaget. DKP søgte at fastholde enhedsvisionen, og op til folketingsvalget den 30. oktober 1945 luftede man bl.a. tanken om en folkeregering af DKP og Socialdemokratiet, evt. sammen med de Radikale og de Konservative. Men Socialdemokratiet havde allerede erklæret »kamp mod kommunisterne« fra kongressen i august, en linje partiet konsekvent fastholdt under valgkampen og i årene siden. Det lykkedes heller ikke at samle modstandsbevægelsen til en fælles opstilling ved valget (»en skæbnesvanger Fejl«, konkluderede Alfred Jensen året efter). Og mens DKP nok vandt en betragtelig sejr ved valget med 18 mandater, gik Socialdemokratiet tilsvarende tilbage. Den store sejrherre blev partiet Venstre som herefter sad på regeringsmagten indtil november 1947.⁴⁷³

Disse skuffelser fik dog ikke DKP til at renoncere på sin bredtfavnende og demokrati-centrerede linje, da partiet i januar 1946 i Århus afholdt sin første kongres siden 1936. På denne 15. kongres vedtoges ...

juli som krævede økonomiske forbedringer, længere ferie, kortere arbejdsuge og ophævelse af en antistrejkelov fra 1940. At DKP både støttede og opmuntrede disse bevægelser er der ikke tvivl om, hvorimod Socialdemokratiet under enhedsforhandlinger med DKP i juli 1945 krævede ro, bl.a. fordi uroen (if. Vilhelm Buhl) kunne *opfattes* revolutionært, og (if. Hans Hedtoft) skræmte vælgerne væk. Se Jacobsen1 s. 339, Kir3 s. 309, M.Nielsen s. 26, 28, 33.

465 Slutningen er Michael Kjeldsens. Se Kjeldsen, det citerede s. 486f.

466 Se Ege/Hansen s. 148f., Jacobsen1 s. 373. (Aksel Larsen var genindtrådt som partiformand i september 1945).

467 Udtalelserne, her gengivet fra Jacobsen1 s. 373, faldt på et kommunistisk møde i KB-hallen d. 3.5.1946 og bragtes i L&F 4.5.1946.

468 Fra Aksel Larsens protokollerede bemærkninger på forhandlingsmødet d. 9. august, her gengivet fra M.Nielsen s. 36 spalte 1, samt s. 37 spalte 2.

469 Fra de protokollerede bemærkninger på forhandlingsmødet d. 2. juli, her gengivet fra M.Nielsen s. 26 spalte 1 og spalte 2, s. 24 spalte 2, s. 27 spalte 2.

470 Fra de protokollerede bemærkninger på forhandlingsmødet d. 9. august, her gengivet fra M.Nielsen s. 37 spalte 2.

471 Se Arkiv921/73, CK-møde 13-14.8.1945, *Udtalelse af det udvidede Centralkomitemøde i Danmarks kommunistiske Parti, 13. og 14. August 1945*, s. 3f. (Også gengivet i M.Nielsen s. 42 spalte 2).

472 Fra protokollen for 24. socialdemokratiske partikongres 19.-22. august 1945. Her gengivet fra M.Nielsen s. 43, spalte 2.

473 Citatet fra SD's kongres hentet fra Jacobsen1 s. 357. Se i øvrigt *ibid.* s. 343-361. Citatet af Alfred Jensen fra artikel i *Frit Danmark* 10.5.1946 s. 10. Om forsøg på at videreføre modstandsbevægelsens samling i efterkrigstidens politik, se også Lundbak s. 565-568.

474 Aarhus-prg. s. 125f. Præciseringerne var: »Foreningsfrihed« ændredes til »Organisationsfrihed på demokratisk Grundlag«, og borgerens ukrænkelighed gjaldt nu »uanset Herkomst« (det sidste ifølge Alfred Jensen for at imødegå enhver racemæssig forfølgelse – se Arkiv921/2, *Alfred Jensens Tale til Programmet* s. 6).